

Kapasiteten i strømnettet

Presentasjon for kontroll- og konstitusjonskomiteen og pressen 18.03.2025



Norge trenger stadig mer strøm for å videreutvikle samfunnet i tråd med vedtatt politikk. Industrien skal elektrifiseres. Transportsektoren skal elektrifiseres. Norsk sokkel skal elektrifiseres. Store datasentre skal bygges, blant annet på grunn av økt bruk av kunstig intelligens.

At vi trenger mer strøm, har vi visst lenge. Prognoser viser at strømforbruket kan komme til å øke med 40 prosent innen 2040. 40 prosent, på bare 15 år. Det er en markant økning.

Strøm bidrar til næringsutvikling. Sikrer verdiskaping og arbeidsplasser i hele landet. Strøm er en forutsetning for grønn omstilling. Vi må produsere mer strøm framover, men vi trenger også mer nett for å transportere strømmen. Et godt utbygget og et godt utnyttet strømnett er en viktig forutsetning for videreutviklingen av samfunnet.

Men mye av strømnettet i Norge er gammelt. Det må skiftes ut eller oppgraderes. Dagens kapasitet må utnyttes bedre, og det må bygges nytt for å øke kapasiteten. Men det tar lang tid å planlegge og konsesjonsbehandle nye store nettanlegg.

Det har lenge vært kjent at kapasiteten i strømnettet er for dårlig. Og det er bakgrunnen for at Riksrevisjonen har undersøkt hvor store kapasitetsutfordringene er, og ikke minst hva de ansvarlige myndighetene gjør for å sikre at strømnettet dekker samfunnets behov, nå og videre framover.

Stortinget har bestemt at Norge skal ha et godt utbygget strømnett med tilstrekkelig kapasitet i hele landet. Likevel bekrefter denne undersøkelsen at kapasiteten langt fra er god nok.

Riksrevisjonen mener det er kritikkverdig at kapasiteten i strømnettet er for dårlig i store deler av landet. Det gjør det vanskeligere for Norge å nå klimamålene. Vanskeligere å omstille næringslivet. Vanskeligere å nå regionalpolitiske mål om bosetting og arbeidsplasser i distriktene.

Det har også bidratt til de geografiske prisforskjellene vi har hatt de siste årene, selv om det er viktig å understreke at det ikke er den viktigste forklaringen på dette problemet.

Den dårlige kapasiteten er en utfordring Energidepartementet må følge opp. De må følge opp slik at utviklingen av strømnettet bidrar til å elektrifisere samfunnet og omstille næringslivet slik Stortinget har bestemt.

Mange steder er strømnettet fullbooket. Det er rett og slett ikke plass til at alle de som ønsker, og trenger strøm, kan koble seg på. Og der det ikke allerede er fullt, vil det snart bli det.

I 2017 skjedde et taktskifte. Siden da har mange flere med stort behov for strøm ønsket å knytte seg til nettet. Som nye batterifabrikker, nye hydrogenfabrikker og eksisterende industri som vil bli elektriske.

Statnett forutså ikke dette, selv om det er et resultat av en villet utvikling. De sier selv at det er hovedgrunnen til at kapasiteten ikke ble bygget ut mer i forkant. Resultatet er at dagens nettkapasitet ikke dekker behovet virksomhetene har. De må sitte på gjerdet og vente på at nettet skal bygges ut.

Det er viktig å påpeke at dette ikke gjelder den enkelte husholdning. Her snakker vi om større forbrukere, som nye bedrifter og fabrikker.

Skal du starte opp en bedrift og har behov for mye strøm, er sannsynligheten stor for at du må vente lenge. Svært lenge. Du risikerer å måtte vente i 15 år, kanskje enda lenger.

Befinner du deg i Innlandet eller langs kysten nord for Sognefjorden og opp til Finnmark blir du automatisk satt i kø. Der er strømnettet helt fullt, slik de røde prikkene på kartet illustrerer.

I september 2024 stod så mange som 144 nye prosjekter i nett-kø. I tillegg venter 230 prosjekter på svar fra Statnett om det er plass til dem i strømnettet. Det sier seg selv at dette er lite lønnsomt for næringslivet, og en stor brems på det grønne skiftet. Det er samtidig viktig å si at en del av disse prosjektene vil være avhengig av at det produseres mer strøm.

Områdene sør for Innlandet og Sognefjorden har fortsatt ledig kapasitet i strømnettet, men også her er det snart fullt. Prikkene som er gule og grønne nå blir røde innen kort tid. Da er det fullt i hele strømnettet, i hele landet.

I noen områder er det heller ikke plass til å koble på nye kraftprodusenter. Det gjelder særlig vindkraft i Nord-Norge og solkraft i Innlandet. Det er et problem når vi vet at Norge også trenger mer produksjon av strøm.

Vi må stille et grunnleggende spørsmål: Hvorfor har det blitt sånn? Når Stortinget har bestemt at Norge skal ha en ambisiøs energipolitikk. Når det lenge har vært allment kjent at vi kommer til å trenge mer strøm i årene framover. Hvorfor er vi bakpå? Langt bakpå.

Det er flere årsaker til dette. Undersøkelsen viser at den viktigste årsaken er at behovet for strøm har økt, uten at Statnett og de andre nettselskapene har økt kapasiteten i takt med etterspørselen.

Riksrevisjonen anerkjenner at utvikling av strømmettet er et komplekst område. Det er usikkerhet rundt hvor mye strøm vi faktisk vil trenge framover og hvor i landet behovet kommer. Nettselskapene må basere seg på prognoser. De må planlegge under usikkerhet. Det er krevende.

Det er også mange målkonflikter på området. Ulike interesser og hensyn må veies mot hverandre. Behovet for mer nett må veies mot økt pris på nettleie, ødeleggelse av natur, hinder for friluftsliv, trussel mot samiske interesser, og lokal motstand, for å nevne noe.

Motstridende interesser gjør at planlegging og konsesjonsbehandling av nytt strømmett tar lang tid. Svært lang tid. Samtidig har Stortinget satt et mål om raskere konsesjonsbehandling. Dette viser undersøkelsen at myndighetene har lagt lite vekt på.

Når utbygging er krevende, er det ekstra viktig at dagens strømmett utnyttes på en effektiv måte. Slik at vi får mest mulig ut av det vi har. Men undersøkelsen viser at også dette er en utfordring. Mye nettkapasitet er nemlig reservert av strømkunder som ikke bruker nettet ennå. De tar opp en plass andre trenger og ønsker å bruke.

La meg illustrere med et bilde. Tenk deg at du ønsker å spise på en bestemt restaurant. Du ankommer restauranten og ser gjennom vinduet at de har ledige bord. Likevel er det kø utenfor. Og når du henvender deg til hovmesteren får du beskjed om at det er fullt. Hvorfor? Jo, de tomme bordene er reservert. Men gjestene dukker ikke opp. Verken når du kommer eller resten av kvelden. Likevel får du ikke bord.

Det sier seg selv at et slikt system er lite effektivt, særlig når vi vet hvor mange som trenger og ønsker en plass i strømmettet.

Energidepartementet har det overordnede ansvaret for strømmettet. Riksrevisjonen mener at departementet ikke har sørget for en samordnet og helhetlig styring av nettutviklingen. Også det er kritikkverdig.

Departementet har ikke gjort nok for å skape en felles forståelse for at Norge har behov for å få frem mer kraft. For mer nett. Og ikke minst mangler forståelsen for at det haster. For det haster med å sette i gang tiltak dersom man skal nå de målene Stortinget har satt på viktige samfunnsområder som næringsutvikling og klima.

Riksrevisjonen ser at det er mange målkonflikter på energiområdet. Vi anerkjenner at det er krevende. Men målkonflikter er ingen unnskyldning. Energimyndighetene må ta beslutninger. Det er særlig viktig at man klarer å ta beslutninger når det er motstridende hensyn. Ellers risikerer man å bli handlingslammet, og da skjer det i hvert fall ikke nok.

Undersøkelsen viser at de konkrete virkemidlene departementet bruker, ikke fungerer godt nok. Det Energidepartementet har gjort til nå har verken ført til at det bygges nok nett eller til bedre utnyttelse av det strømmettet vi har.

Derfor mener Riksrevisjonen det er kritikkverdig at departementet ikke har gjort nødvendige endringer i virkemidler og tiltak for å øke nettkapasiteten. Når det man gjør ikke fungerer må man justere kurs. Vi registrerer at departementet har satt i gang tiltak som kan få positiv effekt. Det er bra, men det haster med å se effekten av arbeidet som nå gjøres.

Som på mange andre områder ser vi også her at lange prosesser koster samfunnet dyrt. Planlegging og konsesjonsbehandling av nye nettanlegg starter for sent og tar for lang tid. Vi registrerer at Statnett har planer som tilsier større investeringer i økt nettkapasitet fram mot 2040. Det er positivt, men det er lenge til 2040 for de som trenger strøm nå.

Det er en utfordring at selve systemet ikke er rigget for å være i forkant. Statnett og nettselskapene sier at nettkapasitet først og fremst bygges ut etter konkrete bestillinger, ikke etter forventninger om framtidig behov. Og at NVE og Energidepartementet stiller omfattende krav til at behovet for nye anlegg må dokumenteres.

Det er fornuftig å bygge ut i takt med reelle behov, men denne praksisen gjør at Statnett og de andre nettselskapene kommer for sent i gang. Det oppstår et etterslep. Og i dette etterslepet står kundene og venter. Venter i mange år før de kan koble seg på og få startet opp bedriften, eller få elektrifisert virksomheten sin.

Det er positivt at energimyndighetene er opptatt av å begrense de negative konsekvensene av nettutbygging. Som å unngå for høy pris på nettleie, unngå ødeleggelse av natur og ikke true samiske interesser. Samtidig mener Riksrevisjonen at myndighetene i for liten grad har tatt hensyn til hvor mye lange prosesser koster fellesskapet. Lange planleggings- og konsesjonsprosesser er dyrt både i ventekostnader og ved at viktige samfunnsformål ikke blir ivarettatt.

Riksrevisjonen mener det er kritikkverdig at den samlede reguleringen og kontrollen av Statnett og nettselskapene ikke i tilstrekkelig grad bidrar til at investeringer gjøres i tide.

Vi anbefaler derfor at Energidepartementet tar tak i de lange prosessene. De bør særlig sørge for to ting: For det første at reguleringen og kontrollen av Statnett og nettselskapene sikrer at nettutviklingen i større grad tar utgangspunkt i prognoser og langsiktige planer, at investeringer gjøres i tide og at nettet utnyttes effektivt. Kort sagt: Kapasiteten må økes. For det andre at planlegging og konsesjonsbehandling av nye nettanlegg starter tidlig og at energimyndighetene tar større hensyn til målet om raskere prosesser. Kort sagt: Behandlingstiden må ned.

Energiministeren viser til at departementet har iverksatt mange tiltak for å øke kapasiteten i strømmettet. Han er enig i at dårlig kapasitet er en utfordring, men viser til tiltakene som nå gjennomføres og forventer at disse vil få effekt. Riksrevisjonen mener imidlertid at dagens virkemidler ikke er kraftige nok. Derfor anbefaler vi kraftige tiltak.

Summen av utfordringene som denne undersøkelsen peker på får store konsekvenser.

La meg gjenta – uten nok kapasitet i strømmettet klarer ikke samfunnet å gjennomføre det Stortinget har bestemt på flere viktige områder; næringsutvikling, verdiskaping, omstilling til det grønne skifte, nye arbeidsplasser og distriktpolitiske hensyn. Derfor må nettkapasiteten bli betydelig bedre. Systemet for utbygging bli mer effektivt. Prosessene kortere. Flere strømkunder må få koble seg på raskere. Det må de ansvarlige myndighetene legge til rette for. Og det haster med å få dette på plass. Hvis ikke går det utover den ønskede samfunnsutviklingen og ikke minst utover nødvendig omstilling. Et samfunn hvor utslippene av klimagasser skal reduseres, forutsetter at overføringskapasiteten for elektrisk energi økes.

Takk for oppmerksomheten!